

2. Стегний А. Региональный фактор развития политической культуры населения Украины / А. Стегний // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 94–121.
 3. Люббе Г. Историческая идентичность / Г. Люббе // Вопросы философии. – 1994. – № 4. – С. 108–113.

Надійшла до редколегії 18.07.2011

АГАЛАРОВА К. А. ФАКТОРЫ ПОЛИТИКО-ИДЕОЛОГИЧЕСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО СТУДЕНЧЕСТВА

На основе данных социологического исследования определено влияние регионального, этнонационального, гражданского факторов на политико-идеологическую идентификацию современного студенчества.

AGALAROVA K. THE FACTORS OF POLITICAL AND IDEOLOGICAL AUTHENTICATION OF MODERN STUDENTS

On the basis of sociological research the influence of regional, national, civil factors on political and ideological authentication of modern students.

УДК 316.624

О. В. ВІЦЬКО,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ

СТАН ТА ДИНАМІКА ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОТИЗМУ СЕРЕД УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ М. ХАРКІВ: РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ

Розглянуто проблему первинної профілактики розповсюдження нелегальних наркотиків у молодіжному середовищі. Наведено дані моніторингу, що здійснюють соціологи Харківського національного університету внутрішніх справ методом опитування учнівської молоді.

В останні роки в Україні спостерігається зниження кількості хворих на наркоманію. Можна з певною обережністю зробити оптимістичний висновок щодо спаду хвилі наркотизму, яка впевнено набирала силу з 1980-х років. Таке спостереження відбивають різні статистики, у т.ч. дані харківського моніторингу «Молодь та наркотики», що проводиться силами соціологів Харківського національного університету внутрішніх справ з 1995 р. [1]. Зниження загальної кількості споживачів наркотиків пов'язано з цілою низкою соціальних, культурних та демографічних факторів. Одним із цих факторів є профілактика наркотизму.

На сьогодні в Україні, як і в усьому світі, найбільш широко використовується медична модель профілактики. Розрізняють первинну, вторинну і третинну профілактику відповідно до сучасної класифікації ВОЗ Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВОЗ) [2].

Первинна профілактика спрямована на запобігання розвитку захворювань і в наркології включає заходи боротьби зі шкідливим для здоров'я вживанням алкоголю, наркотичних та інших психоактивних токсичних речовин. Е. А. Бабаян вказував на те, що класифікація

ВОЗ применшує значення первинної профілактики, а тільки вона, на його думку, є діяльністю, яка реально запобігає знайомству людей з адиктивними речовинами. Відповідно до запропонованої Е. А. Бабаяном класифікації, первинна профілактика поділяється на радикальну і ранню. Радикальна профілактика містить у собі зміну соціально-культурних умов життя населення (пропаганда здорового способу життя, спорт, санітарне просвітництво тощо) і заходи, що забороняють і контролюють споживання і поширення алкоголю, наркотичних, а також інших психоактивних токсичних речовин. Рання профілактика містить у собі, по-перше, виявлення осіб, що зловживають небезпечними речовинами, проте не мають залежності, по-друге, запобігання розвитку залежності.

Методи раннього або своєчасного виявлення фактів адиктивної поведінки можуть істотно вплинути на подальший її розвиток завдяки своєчасному втручання. Методологічно вони виконують завдання інформування батьків, а також співробітників освітніх та інших установ про різноманітні ознаки вживання цих речовин. Крім того, сюди належить

і уявлення про порядок дій, якщо дитина (учень) почали вживати адиктивні речовини.

В. Ф. Єгоров, А. Г. Врублевський, К. Е. Воронін запропонували розрізняти профілактику залежно від галузі діяльності і на цій підставі до первинної профілактики відносять заходи, які поширюються на всю населення, від системи заборон і покарань до санітарного просвітництва.

На даний момент первинна профілактика щодо наркотизму використовує три основних методи: 1) систему заборон і покарань; 2) санітарне просвітництво; 3) виявлення контингентів високого ризику розвитку адиктивної поведінки, хоча А. Е. Личко і В. С. Битенський розглядають останнє лише як допоміжний прийом.

Зазначимо, що ВОЗ під первинною профілактикою розуміє зміну соціальних умов, які призводять до розвитку хвороби. Проте лікарі-наркологи цілком обґрунтовано доходять висновку, що «медицина сьогодні впливати на соціальні умови не в змозі... і лікарі первинною профілактикою займатися не можуть» [2]. Первинну профілактику ще називають «соціальною профілактикою», тому що вона впливає на комплекс соціальних умов, які сприяють збереженню і розвитку здоров'я, запобігаючи несприятливому впливу чинників соціального та природного середовища. Таким чином, до первинної профілактики можна відносити як заходи, що запобігають виникненню наркотизму, так і заходи, що підвищують власний опір індивіда до наркотизму. У даній статті розглядається саме первинна профілактика.

Вторинна профілактика спрямована на затримку розвитку хвороби. У галузі протидії наркотизму вона містить у собі як ранню діагностику залежності і своєчасне лікування, так і сукупність заходів для запобігання рецидивам після лікування разом зі спеціальним протирецидивним лікуванням. Е. А. Бабаян вважає вторинну профілактику умовною, бо вона спрямована на виявлення ранніх стадій захворювання, тобто це є нещось інше, як «спізнала» профілактика, а у разі запобігання рецидивів – «пізня» профілактика.

Третинна профілактика спрямована на запобігання інвалідності головним чином шляхом реабілітаційних заходів. Відповідно наркотизму охоплює дуже тяжкі випадки, після кількарізових рецидивів і безуспішного лікування. Е. А. Бабаян третинну профілактику також відносить до умовної, а примусове лікування хронічних випадків визначає як «термінальну» профілактику.

Завдяки моніторинговому дослідженню «Молодь та наркотики» ми можемо прослідкувати динаміку та структуру розвитку первинної профілактики споживання наркотиків в харківському регіоні [2], посиляючись на рівень потреби у профілактичних акціях. Власне, інституціоналізація профілактики буде неефективною, якщо потреба в ній не досягне певного критичного значення. Ось чому для нас становить інтерес динаміка потреби в профілактиці наркотизму серед молоді протягом останніх років (табл. 1). За даними 2011 р. близько 60 % молоді відчуває потребу в профілактиці і ще 25 % вважає, що профілактика скоріше потрібна, аніж ні.

Таблиця 1

**Відсотковий розподіл відповідей на питання
«Чи потрібні молодим людям бесіди, роз'яснення про шкоду наркотиків?»**

	1999 р.	2001 р.	2005 р.	2008 р.	2011 р.
Так	64	69	68	63	60
Скоріше так, ніж ні	23	19	20	20	25
Важко сказати	7	6	5	6	6
Скоріше ні, ніж так	4	3	4	6	5
Ні	2	3	3	5	4

За останні роки думка молоді про необхідність профілактики адиктивної поведінки змінилась несуттєво. Проте якщо звернутися до ретроспективних даних, то можна побачити, що в 50-х роках 73 % молоді вважали профілактику наркотичної залежності непотрібною, в 70-х – 42 %, а в 2011 р. – лише 4 %. Причинами

зміни уявлень молоді про профілактику наркозалежності ми вважаємо швидке розширення субкультури споживання наркотиків у молодіжному середовищі у 90-ті роки минулого століття. В умовах радянського устрою наркоманія вважалась елементом буржуазного суспільства, при соціалізмі наркоманів не мало бути взагалі,

споживання наркотиків розглядалося як один із видів злочинної поведінки і переслідувалось відповідно до Кримінального кодексу СРСР. Разом із відміною статті про кримінальну відповідальність за вживання наркотиків, в умовах різкого спаду економіки, зростання безробіття, зниження престижу освіти і професіоналізму, сплеску злочинності, зростання аномії у свідомості та поведінці людей відбулося швидке занурення молодих людей в субкультуру споживання наркотиків. Цікавим є той факт, що молоді люди вже в 90-ті роки почали самостійно усвідомлювати потребу в профілактиці наркотичної залежності.

Структуру та динаміку профілактичних втручань за останні роки можна з'ясувати за рис. 1, на якому наведена частота проведення профілактичних бесід різними агентами за оцінками самих респондентів. Можна стверджувати, що найбільша профілактична активність спостерігається в навчальних закладах. І це методично правильно, оскільки знайомство з наркотиками у більшості випадків відбувається саме у віці, коли молодь навчається у випуск-

них класах школи або на перших курсах вищих навчальних закладів. Найменшу активність у проведенні бесід і консультацій проявляють лікарі та працівники міліції.

Взагалі спостерігається позитивна динаміка кількості профілактичних втручань у молодіжне середовище серед усіх її агентів. Найбільш активно на небезпеку «зараження» наркоманією реагують батьки молодих людей і педагоги, оскільки знаходяться в постійній і безпосередній соціальній близькості від дітей. За результатами останнього опитування, 73 % респондентів вказали, що батьки проводять із ними профілактичні бесіди. Хоча безумовне лідерство в цій галузі належить педагогам: 88 % респондентів вказують на те, що саме педагоги проводили з ними профілактичні співбесіди. Подібна реакція відображає масштаби і соціальну значущість проблеми розповсюдження аддиктивної поведінки, що набула епідемічного характеру лише в 90-ті роки XX століття, а в наш час увійшла в період стабілізації та зниження.

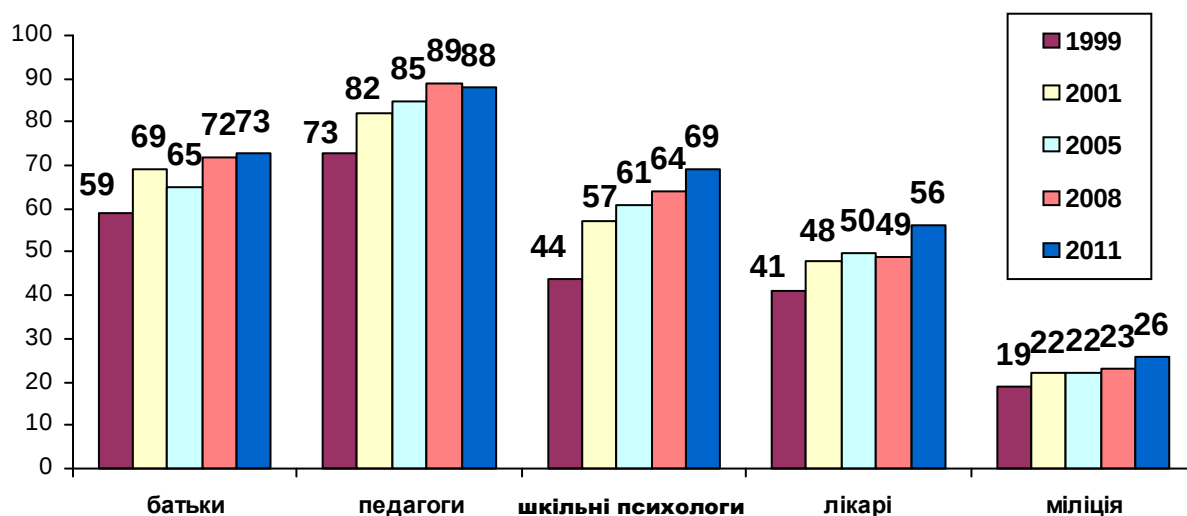

Рис. 1. Розподіл проведених профілактичних бесід серед різноманітних агентів превентивної діяльності (% до тих, хто відповів)

Проблема профілактики наркотичної залежності учнівської молоді багато в чому залежить від форм і методів її проведення. З цією метою респондентам було запропоновано оцінити значущість заходів із профілактики наркоманії в їхньому навчальному закладі (табл. 2). За оцінками молодих людей, найбільш усталеними формами профілактики є: розповсюдження наочної агітації (68 % респондентів відмітили цей вид профілактичної діяльності) та розповсюдження профілактичних брошур (68 %),

проведення групових занять (44 %), зустрічей із лікарями-наркологами (37 %). На наш погляд, недостатньо активно використовується такий прийом, як організація зустрічей із колишніми наркоманами (18 %), більш того – останніми роками спостерігається зменшення кількості подібних зустрічей. Рейтинг застосування різних форм профілактики замикає проведення індивідуальних занять (13 %), але, на нашу думку, їх місце посідає зростаюча кількість психологічних тренінгів (33 %). Насторожує

зниження активності лікарів-наркологів у проведенні профілактичних консультацій. Актив-

ність працівників міліції залишається стабільною (24 %).

Таблиця 2

Відсотковий розподіл відповідей респондентів щодо проведення заходів з профілактики наркоманії в навчальних закладах м. Харків

	2005 р.	2008 р.	2011 р.
Групові заняття	46	51	44
Індивідуальні заняття	15	16	13
Наочна агітація, плакати, фільми	56	62	68
Розповсюдження брошур, листівок	55	41	68
Зустрічі з колишніми наркоманами	17	25	18
Зустрічі з лікарями, наркологами	41	37	37
Зустрічі з працівниками міліції	25	21	24
Психологічні тренінги	26	29	33

Додатковим показником, який має обов'язково враховуватись під час проведення профілактичних заходів, повинні бути канали інформації про наркотики, якими користується молодь. Тактика профілактики мусить виходити з того, що саме найбільш популярні канали комунікації, через які розповсюджується інформація про наркотики, передусім мають бути використані для транслявання превен-

тивної інформації в межах первинної профілактики.

Динаміка звертань молоді до різних джерел інформації про наркотики наведена у табл. 3. Вона містить відомості про відповіді молодих людей, які хоча б раз у житті звертались до того або іншого джерела інформації про наркотики.

Таблиця 3

Частка молоді, що зверталась до різних джерел інформації про наркотики (у %)

Інформаційні джерела	1999 р.	2001 р.	2005 р.	2011 р.
Від педагогів (у школі, ВУЗі), психологів, лікарів	76	78	84	82
Від друзів у компанії	77	76	71	70
Від знайомих, що вживають наркотики	46	38	38	36
Зі ЗМІ	84	79	85	88
Зі спеціальної літератури	54	55	47	55
Від батьків	53	54	56	59
З мережі Інтернет	—	—	23	78

«—» — показник не вимірювався

У наступній таблиці наведено відповіді юнаків, які хоча б одного разу в житті зверталися до певного джерела інформації про наркотики. Друга колонка таблиці містить дані ретроспективного опитування, яке проводи-

лося у м. Харків 1959 р. [1]. Під час ретроспективного опитування вибіркова сукупність була обмежена чоловіками, тому в табл. 4 наведено дані виключно за масивом осіб чоловічої статі.

Таблиця 4

Частка молоді чоловічої статі, що зверталась до різних джерел інформації про наркотики (у %)

Інформаційні джерела	1959	1969	1979	1989	1999	2001	2005	2011
Від педагогів (у школі, ВУЗі), психологів, лікарів	8	12	18	34	50	82	79	76
Від друзів у компанії	12	29	41	59	79	82	73	72
Від знайомих, що вживають наркотики	4	9	14	24	46	45	42	42
Зі ЗМІ	24	36	45	65	79	82	80	85
Зі спеціальної літератури	9	11	16	26	41	55	43	50
Від батьків	6	7	11	20	38	62	55	53
З художньої літератури	21	23	28	32	–	–	–	–
З мережі Інтернет	–	–	–	–	–	–	23	75

«–» – показник не вимірювався

Грунтуючись на отриманих даних, ми можемо зробити загальний **висновок** – частота звернень молоді до інституційних джерел інформації, таких, як ЗМІ, педагоги, психологи та лікарі в навчальних закладах, батьки, а також до мережі Інтернет в останні роки зростає. Тенденція до зростання починається ще з 1950-х років. За останні 5 років частота звернень до мережі Інтернет за інформацією про наркотики зросла більше ніж утричі – із 23 % у 2005 р. до 78 % у 2011 р. Особливе значення і непересічні властивості мережі Інтернет як одного із джерел інформації про наркотики неодноразово підкреслювали харківські соціологи [2; 3]. Причому перше місце серед цих властивостей посідає практично неконтрольований і необмежений доступ до будь-якої інформації щодо наркотичних речовин. Частота звернень до спеціальної літератури в останні 10 років залишається відносно стабільною, близько 55 % молоді отримують інформацію про наркотики з подібної літератури. А частота звернень до своїх друзів та знайомих споживачів наркотиків повільно зменшується з 1999 р. Це є позитивною закономірністю, і вона відображає, на

наш погляд, те, що молоді люди знаходять для себе дедалі більше інформації серед інституційних джерел, а дані від споживачів наркотиків оцінюються як менш валідні.

У цілому ми бачимо збільшення інформаційного забезпечення потреби молоді у знаннях щодо наркотиків та психоактивних речовин, і в цих умовах стає актуальним проведення експертного оцінювання інформаційних потоків, що надходять як з інституційних, так і з неформальних джерел.

Таким чином, ми можемо зробити висновок: серед факторів, що призводять до зниження споживання наркотиків серед молоді, профілактика наркотизму посідає далеко не перші місця. Але саме первинна профілактика має своїм основним завданням недопущення початку споживання адиктивних речовин. Тому потрібно включати профілактику наркотизму як важливе завдання процесу виховання до соціально-психологічної роботи з учнями старших класів шкіл та перших курсів вищих навчальних закладів, у тому числі і тих, що належать до системи МВС України.

Список використаної літератури

1. Молодежь и наркотики (социология наркотизма) / под ред. Соболева В. А. и Рущенко И. П. – Харьков : Торсинг, 2000. – 432 с.
2. Профілактика поширення наркозалежності серед молоді : навч.-метод. посіб. / кол. авт. ; за ред. В. В. Бурлаки. – К. : ГЕРБ, 2008. – 224 с.

3. Сердюк А. А. Наркотизм и глобальная сеть Internet / А. А. Сердюк // Право і Безпека. – 2002. – № 3. – С. 195–198.

4. Кузьминов В. Н. Профилактика наркотизма в глобальной сети Internet / В. Н. Кузьминов, А. А. Сердюк // Профилактика наркомании: организационные и методические аспекты : кол. моногр.: итог. материалы междунар. проекта / сост. И. П. Рущенко. – Харьков : Финарт, 2002. – С. 142–150.

Надійшла до редколегії 02.09.2011

**ВИЦКО А. В. СОСТОЯНИЕ И ДИНАМИКА ПРОФИЛАКТИКИ НАРКОТИЗМА
СРЕДИ УЧЕНИЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ Г. ХАРЬКОВ: РЕЗУЛЬТАТЫ
СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО МОНИТОРИНГА**

Рассмотрена проблема первичной профилактики распространения нелегальных наркотиков в молодежной среде. Приведены данные мониторинга, проводимого социологами Харьковского национального университета внутренних дел методом опроса учащейся молодежи.

**VITSKO O. THE STATE AND DYNAMICS OF DRUG ADDICTION PREVENTION
AMONG YOUNG PEOPLE IN KHARKIV: THE RESULTS OF SOCIOLOGICAL
MONITORING**

The problem of primary preventive maintenance of illegal drugs distribution among young people is considered. The data of the monitoring lead by sociologists of the Kharkiv National University of Internal Affairs by a method of studying youth survey is cited.